

Тема 3. Утилітаризм

1. Що означає утилітаризм. Привабливі сторони утилітаризму.
2. Характеристика «корисності»
 - 2.1 Гедонізм благополуччя
 - 2.2 Негедоністична корисність станів свідомості
 - 2.3 Задоволення переваг
 - 2.4 Уподобання, засновані на повній інформації
3. Утилітаризм дії та утилітаризм правил
4. Політика утилітаризму

I. Утилітаризм

Утилітаризм в його найпростішій формулюванні стверджує, що *морально правильною дією або мірою державної політики являється те, що створює найбільше щастя для найбільшої кількості членів суспільства.*

Кімліка розглядає утилітаризм як специфічну політичну мораль.

Утилітаризм має своїх прихильників і противників. Ті, хто відкидають його, заявляють, що недоліки утилітаризму настільки численні, що він не може не зникнути зі сцени. Але є й інші, котрі не можуть уявити, що ще може бути предметом моралі, якщо не максимізація щастя людей.

Привабливі сторони утилітаризму.

Дві риси утилітаризму роблять його привабливою теорією політичної моралі.

По-перше, мета, яку переслідують утилітаристи, не залежить від існування Бога, душі або якихось інших метафізичних сутностей.

Утилітаристи просто вимагають, щоб заходи по досягненню добробуту або користі для людей здійснювалися неупереджено, для кожного члена суспільства.

Інша, але пов'язана з цим же приваблива риса утилітаризма - це його «консеквенціалізм». Консеквенціалізм вимагає, щоб ми враховували, чи дійсно та чи інша дія, той чи інший захід, до якого вдається держава, приносить якусь помітну користь чи ні. Ми всі стикалися з людьми, які стверджують, що деякі речі, наприклад, гомосексуалізм, є морально неправильні, але не в змозі вказати, до яких саме поганих наслідків вони призводять. Консеквенціалізм забороняє явно довольні моральні заборони на такого роду явища. Він вимагає від кожного, хто засуджує що-небудь як моральне зло, показати що комусь від цього стало гірше жити. І морально схваленим може лиш те, від чого комусь

стане жити краще.

Але утилітаризм - це не ще один набір правил - «роби те-то» і «не роби того-то». Утилітаризм дає тест, за допомогою якого можна визначити, що такі правила виконують якусь корисну функцію.

Щоб визначити, яка політика є правильною, нам не потрібно консультиватися з якимись духовними вождями або покладатися на традиції. Нам потрібно виміряти зміни в добробуті людей. Тому утилітаризм історично був цілком прогресивний. Він вимагав, щось би звичаї та авторитети, які гнобили людей протягом століть, були перевірені на те, покращують вони життя людей («людина є міра всіх речей »). У своїх кращих проявах утилітаризм - це сильна зброя проти забобонів, він дає стандарт і процедуру, що дозволяє кидати виклик тим, хто претендує на владу над нами в ім'я моралі.

Отже, дві привабливі сторони утилітаризму – це:

- благополуччя людей важливе;
- правила моралі треба перевіряти на їх наслідки для блага людей.

Утилітаризм можна розкласти на дві частини:

- характеристика блага людей, або «корисності»;
- приписи, як максимізувати корисність, надаючи рівне значення користі кожної людини.

Саме другий пункт є відмінною рисою утилітаризма, і він може поєднуватися з різними відповідями на перше питання. Так що наше остаточне судження про утилітаризмі буде залежати від оцінки другого твердження. Але почати необхідно з розгляду різних відповідей на перше питання.

2. Визначення корисності

Як слід визначати добробут людей, або корисність? Утилітаристи традиційно визначають корисність через щастя - звідси поширене, але оманливе гасло «найбільше щастя найбільшій кількості людей»

Але не кожен утилітарист приймає таке «гедоністичне» розуміння благополуччя людей. Насправді можна виділити як мінімум чотири підходи до вирішення цієї проблеми.

2.1. Гедонізм благополуччя

Перший підхід і, можливо, найвпливовіший в утилітаристській традиції, полягає в тому, що переживання або відчуття задоволення є головне благо людей.

Роберт Нозік висунув сильний аргумент проти гедонізму благополуччя. Він просить нас уявити, що нейропсихологи можуть приєднати нас до машини, яка вводить нас наркотики.

2.2. Негедоністична корисність станів свідомості

Гедоністичні розуміння корисності помилково, бо речі, варті того, щоб їх робити і мали, не зводяться до одного стану свідомості, такого як щастя. *Цінні різні види переживань і ми повинні сприяти досягненню всього діапазону цінних станів свідомості.* Утилітаристи, що приймають такий підхід, визнають, що переживання, які відчують при писанні віршів, які супроводжують цей стан свідомості, можуть бути цінними, навіть не будучи приємними. Утилітаризм бере до уваги всі цінні переживання незалежно від їх форми. Те, чого ми хочемо в житті, є щось більше або щось інше, ніж отримання будь-якого стану свідомості, будь-якого виду «внутрішнього світла», приємного чи ні. Ми хочемо не тільки переживати писання віршів, ми хочемо писати вірші.

Хоча, правдою є і те, що іноді ми просто хочемо деяких переживань. Це одна з причин, через які люди приймають наркотики.

2.3. Задоволення переваг

Збільшення користі для людей означає задоволення їх переваг, якими б вони не були. Утилітаристи, які беруть третій підхід, велять нам задовольняти всі види переваг так само, бо вони ототожнюють благополуччя з задоволенням переваг.

Якщо перші два погляди в своєму розумінні благополуччя багато чого не враховують, то третій включає занадто багато. Задоволення наших переваг не завжди сприяє нашому благополуччю.

Коли у нас немає достатньої інформації, або ми помилилися, розраховуючи витрати і вигоди тієї чи іншої дії, тоді те, що добре для нас, може не збігатися з нашими нинішніми вподобаннями.

Тому переваги не визначають нашого блага. Точніше кажучи, наші переваги дозволяють робити прогнози про наше благо. Наші поточні переваги відображають наші поточні переконання про те, якими є ці цінні речі.

Утилітаризм задоволення переваг стверджує, що щось робиться цінним тому, що багато людей його бажають. Але це помилково, насправді все навпаки. Наявність переваги не робить це цінним - навпаки, його цінність є гарною підставою, щоб зупинитися саме на цій перевазі. А якщо воно не є цінним, то задоволення помилкової переваги не сприятиме моему благополуччю. Користь зростає не шляхом задоволення будь-яких наявних у мене переваг, але шляхом задоволення тих переваг, які не засновані на помилкових переконаннях.

Важко жити з розчаруванням від незадоволення переваг, і один із способів впоратися з ним - переконати себе, що недосяжна мета і не заслуговувала того, щоб до неї прагнути. Крайньою формою цього феномена є ситуація «задоволеного раба», який пристосовується до рабства, стверджуючи, що і не хоче свободи.

Це створює серйозну проблему для оцінки політичних інститутів в плані їхньої здатності задовольняти переваги людей. Якщо люди адаптують свої переваги до того, чого досягти досить реалістично, то навіть репресивне

суспільство, яка позбавляє велику кількість людей важливих можливостей, може, тим не менш, добре виконувати (адаптовані) переваги людей. Дійсно, воно може робити це навіть краще, ніж відкрите і демократичне суспільство, що гордиться тим, що дає людям свободу і можливості. Цілком можливо, що у вільному суспільстві більше незадоволених переваг, ніж в репресивному суспільстві, в якому з народження привчати людей не бажати певних речей.

2.4. Уподобання, засновані на повній інформації

Четверте трактування корисності намагається вирішити проблему помилкових і адаптованих переваг, визначаючи благополуччя як задоволення *«раціональних», або «поінформованих», переваг*. Утилітаризм, з цієї точки зору, прагне до задоволення тих переваг, які засновані на повній інформації і правильних судженнях, відкидаючи хибні та ірраціональні.

Цей четвертий підхід здається правильним - головним благом для людей є задоволення раціональних переваг, але в той час як такий погляд невразливий для заперечень, він *вкрай туманний і представляє труднощі в плані застосування або вимірювання*.

По-перше, звідки ми знаємо, які переваги мали б люди, якби були поінформованими і раціональними? Яких релігійних вірувань дотримувалися б поінформовані люди? звідки ми знаємо, коли бажання слідувати традиційної гендерної ролі є справжнім вираженням блага особистості, а не чисто адаптивним перевагою? Чи є ірраціональним більше піклуватися про те, що буде зі мною сьогодні, ніж про те, що станеться зі мною завтра? Все це зачіпає складні питання, але ж ми потребуємо відповіді на них, для того щоб почати утилітарні розрахунки.

Як зіставити досягнення в кар'єрі з романтичною любов'ю, якщо немає єдиної, що охоплює їх цінності на кшталт щастя, яка дозволила б їх виміряти? Два види блага можуть бути непорівнянні - незмірно в рамках будь-якої однієї шкали.

Коротше кажучи, утилітаризм «заснованих на повній інформації переваг» в принципі правдоподібний, але його застосування на практиці дуже важке. Є труднощі і у визначенні того, які переваги, будучи задоволені, збільшують добробут (тобто які переваги «раціональні» або «засновані на інформації»), і труднощі в вимірі благополуччя, навіть коли ми дійсно знаємо, які переваги раціональні.

В результаті ми можемо опинитися в ситуації, коли неможливо знати, яку дію максимізує корисність або для даного індивіда, або для суспільства в цілому.

Концепція заснованих на повній інформації переваг велить нам «фільтрувати» ті переваги, які адаптивні або ірраціональні. Проте на практиці для держави немає реалістичних способів прямо приймати такі рішення. Це вимагало б величезної кількості інформації про минуле, здібностях і т.д. кожної особи. Взагалі-то мало хто й хотіли б, щоб держава збирала таку інформацію про них. Однак держава може вирішувати проблему ірраціональних або адаптивних

переваг непрямым чином: не вивчаючи конкретні переваги індивідів, але намагаючись забезпечити сприятливі умови для формування таких переваг. Ми можемо бути не в змозі визначити, які саме переваги спотворені помилковими уявленнями або адаптивними уподобаннями. Але можемо досліджувати соціальні та культурні умови, в рамках яких люди формують і переглядають свої переваги, щоб забезпечити їм доступ до потрібної інформації, і (або) можливості перевірити альтернативні способи життя, і (або) захист від помилкових або перекручених зображень або пропаганди. Ми вирішуємо проблему помилкових або адаптивних переваг, не прямо «фільтруючи» їх, але ліквідуючи ті умови, які їх породжують.

В наші дні обертаються саме навколо цих питань - про належні умови для визначення наших переваг.

В теорії утилітаризму стверджується, що ми повинні прямо порівнювати втрати і надбання в благополуччі різних людей. У реальності це неможливо - держава не може проникнути в голови людей, щоб виміряти силу їх радощів і розочавання. Однак для цілей державної політики можна прийняти непряму стратегію. Можна проігнорувати деталі індивідуальних переваг і замість цього зосередитися на відповідних для будь-якої мети благах, таких як свободи і ресурси, які корисні для людей, якими б не були їх конкретні переваги. Потім використовувати розподіл цих багатоцільових благ як розумну заміну розподілу задоволення переваг. Ми виміряємо придбання і втрати індивідів, не вивчаючи збільшення або зменшення рівня задоволення їх переваг, але вимірюючи збільшення або зменшення рівня багатоцільових засобів, які вони можуть використовувати для задоволення своїх переваг.

Утилітаризм, з цієї точки зору, не прагне до максимізації задоволення переваг людей прямо, але побічно, - максимально збільшуючи загальну кількість багатоцільових засобів, доступних людям для задоволення їхніх переваг.

Отже: 1. утилітаризм, незважаючи на його традиційну зв'язок з гедонізмом благополуччя, сумісний з будь-яким з чотирьох розумінь корисності. Звичайно, утилітаризм втрачає одну зі своїх привабливих рис, коли відмовляється від гедонізму.

2. Утилітаризм не дає унікально простого критерію або наукового методу визначення того, що правильно і неправильно. Але хоча утилітаризм не має переваг перед іншими теоріями вимірювання добробуту людей, це не робить його гіршим порівняно з ними. Будь-яка переконлива політична теорія повинна мати справу з цими важкими питаннями і власну оцінку благополуччя людей.

3. Якщо нам і слід відкинути утилітаризм, то це повинно зробити через другу частину теорії, тобто через приписи максимізувати корисність незалежно від того, яке визначення корисності ми не прийняли б в кінцевому підсумку.

3. Утилітаризм дії і утилітаризм правила.

Згідно утилітаризму дії даний принцип слід застосовувати до індивідуальним діям в індивідуальних обставин.

Згідно ж утилітаризм правила даний принцип слід використовувати для тестування правил, які можна, в свою чергу, використовувати для того, щоб вирішувати питання про правильність індивідуальних дій.

1. Утилітаризм дії.

Утилітаризм дії вважає, що дія є в моральному відношенні правильною, якщо і тільки якщо, немає іншого дії, яке могло б зробити того, що принесло б велику користь. Основний принцип утилітаризму дії можна сформулювати і по-іншому: моральний суб'єкт повинен надходити так, щоб виробляти найбільший баланс добра над злом, вживши всіх до уваги. Це формулювання підкреслює протилежність утилітаризму дії етичного егоїзму, який наказує моральній особистості вести себе завжди так, щоб досягати найбільший баланс добра над злом лише для себе (т. Е. Агента дії).

Припустимо, що дитина народилася з серйозними ушкодженнями. Це немовля має вроджений розщеплений хребет, серйозні церебральні порушення і дисфункціональні нирки. Що слід робити? (Питання про те, хто повинен вирішувати, ми поки залишимо відкритим).

Утилітарист дії дотримується того, що ми повинні спробувати визначити наслідки різних дій, які відкриваються нам. Ми повинні взяти до уваги, наприклад, такі можливості: (1) проводити дитині лише просту терапію, яка проводилася б і нормальному немовляті, (2) проводити дитині спеціальну для даних проблем терапію, (3) не проводити цьому немовляті ніякої терапії і, таким чином, дозволити йому померти, (4) умертвити немовляти безболісним способом.

Згідно утилітаризму дії, ми повинні з'ясувати потенційні наслідки кожної з цих можливостей. Усвідомити що, коли такому немовляті проводять лише просту терапію, стане ще гірше, якщо він виживе, ніж, якби йому проводили спеціальне лікування. До того ж, немовля, якому не проводять лікування і дозволяють померти, повинен також, ймовірно, більше страждати від болю, ніж немовля, якого умертвили летальної ін'єкцією. Крім того, немовля, якого лікують інвазивним методом, повинен буде піддаватися численним хірургічних процедур обмеженою ефективності. Ми повинні також прийняти до уваги сім'ю цього немовляти і оцінити емоційні та фінансові наслідки, які кожен з можливих дій матимуть на них. Потім ми повинні прийняти до уваги такі питання, як "якість життя" немовляти з важким церебральним порушенням і численними дефектами, вплив на лікарів і медичних сестер, коли вони позбавляють життя немовляти або дозволяють йому померти, і фінансові витрати для суспільства, надаючи тривале лікування.

З огляду на всі ці міркування, ми повинні потім вибрати таку дію, яка має найбільшу користь. Ми повинні діяти таким чином, щоб приносити

найбільшу користь для всіх зацікавлених осіб. Яку з можливостей ми оберемо, залежатиме від певних особливостей ситуації: наскільки ослаблене таке немовля, наскільки хороші його шанси прожити гідне життя, характер і фінансове становище сім'ї і т.п. Велика сила утилітаризму дії полягає в тому, що він спонукає нас розглядати кожен випадок як унікальний. Коли обставини іншого випадку стають іншими, ми можемо, не суперечачи, вибрати інше з можливих рішень.

Утилітаризм дії виявляє чутливість до характерних випадків, але не вільний від труднощів. Деякі філософи вказують, що немає способу, завдяки якому ми можемо бути впевнені, що зробили правильний вибір дії.

Утилітаризм правила.

Основний принцип утилітаризму дії вище був сформульований так: моральний суб'єкт повинен вести себе так, щоб знайти найкращий баланс добра над злом, взявши все до уваги. Основний принцип утилітаризму правила можна сформулювати і по-іншому. Утилітаризм правила дотримується того погляду, що якась дія є в моральному відношенні правильною, якщо вона підпорядковується певному правилу поведінки.

У дусі утилітаризму правила, моральний кодекс встановлюється, в першу чергу, з посиланням на принцип корисності. В утилітаризмі правила, таким чином, індивідуальні дії є в моральному відношенні правильними, якщо вони знаходяться в згоді з цими правилами.

Утилітарист правил вважає, що є набір правил, дотримання яких принесе найбільшу соціальну користь. Примус до того, щоб всі дотримувалися однакових правил дасть більше користі, в кінцевому рахунку, всім. Утилітарист дії може погодитися з тим, що наявність правил принесе більше соціальної користі, ніж відсутність таких. Але утилітарист дії наполягає на тому, щоб правила розглядалися як не більше ніж загальні керівництва до дії, як "емпіричні правила". Для нього, таким чином, порушення правила цілком легітимізується в тому випадку, якщо це максимізує користь. Утилітарист правила вважає, що правила взагалі повинні дотримуватися; хоча б їх дотримання могло б давати в окремому випадку менше кінцевої користі (більше нещастя, ніж щастя).

Утилітаристи правила визнають, що можуть виникати обставини, в яких буде згубно дотримуватися загального правила, що взагалі найбільше щастя впливає з дотримання правила весь час.

Цілком узгоджується з теорією таке формулювання правил, щоб вони включали відповідні пункти, що звільняють від зобов'язань. Наприклад, "Виконуйте ваші обіцянки, якщо їх порушення не потрібно для порятунку життя" і "Виконуйте ваші обіцянки, якщо їх виконання не призведе до згубному результату, непередбаченого в той час, коли ви цю обіцянку давали" - правила, які утилітарист правила міг би розглядати як такі, що імовірно призводять до більшої користі, ніж правило "Завжди виконуйте ваші обіцянки, неважливо які можуть бути наслідки". Яке правило утилітарист правила не може схвалити, так

це правило, подібне правилу "Виконуйте ваші обіцянки, за винятком обставин, коли порушення обіцянки дасть більше користі". Так як останнє, по суті, перетворить Утилітаристи правила в Утилітаристи дії.

4. Політика утилітаризму

Які практичні наслідки утилітаризму як політичної моралі? Утилітаризм може виправдати принесення в жертву слабких і непопулярних членів спільноти в ім'я блага більшості. Але утилітаризм також застосовувався для атаки на тих, хто мав несправедливі привілеї за рахунок більшості.

Утилітаризм, як політичний і філософський рух, виник як радикальної критики англійського суспільства. Перші утилітаристами були філософськими радикалами, що вірили в повне переосмислення англійського суспільства, порядки якого, як вони вважали, були породжені не розумом, але феодалними забобонами. Утилітаризм в той час ототожнювався з прогресивною і реформістською політичною програмою - розширенням демократії, реформою системи покарань, заходами по соціальному забезпеченню і т.д.

Утилітаризм більше не є послідовним політичним рухом. Якщо і має якусь тенденцію, то до захисту статус-кво.

Чим пояснюється цей наростаючий консерватизм:

- визнання труднощів реального застосування утилітарних принципів. У той час як перші утилітаристи прагнули винести оцінку існуючим соціальним нормам з висот людського благополуччя, багато утилітаристів нашого часу стверджують, що є хороші утилітарні підстави слідувати повсякденній моралі. В результаті сучасні утилітаристи зменшують масштаби користування утилітаризму як критичного принципу, або як принципу політичної оцінки взагалі.

Одні утилітаристи кажуть, що ми повинні вдаватися до утилітарних міркувань тільки коли повсякденні правила ведуть до суперечливих результатів.

Інші стверджують, що кращий світ з утилітаристської точки зору той, в якому ніхто ніколи не міркує в відкрито утилітаристській манері.

Утилітаризм виник в Британії в той час, коли суспільство було організовано так, щоб приносити вигоди небагаточисельної привілейованої еліті за рахунок (сільської і робітничої) більшості. Ця елітиська структура часто виправдовувалася за допомогою ідеологічно упередженою концепції традиції, апеляції до природи або релігії. Найважливіші політичні дебати велися з приводу того, реформувати чи ні цю систему в ім'я прав більшості. За цих обставин прихильність утилітаризма, секуляризму і максимізації означала, що він відкрито став на бік історично пригнобленого більшості проти привілейованої еліти. Проте в нинішніх ліберальних демократіях принципові питання політики не ті. Більшість вже давно здобули базові громадянські і політичні права.